

PROMLUVA JANA PAVLA II. K ÚŘEDNÍKŮM A ADVOKÁTŮM SOUDU ŘÍMSKÉ ROTY

25. ledna 1988

1. Jsem velmi vděčný za vzácné slova, Monsignore děkane, kterými jste vyjádřil vaše společné přání. K vám se obracím můj srdečný pozdrav, který také platí kolegiu prelátům auditorům soudu Římské rotý, oficiálům, kteří k ní náležejí, členům „Studia Rotale“ a zástupu advokátů rotý, kteří jsou zde v širokém zastoupení.

Výroční setkání s vámi mi poskytuje milou příležitost pro zdůraznění důležitosti vaší delikátní služby v církvi, a abych vám vyjádřil moje ocenění a vděčnost. Toto mi dává, kromě jiného, možnost učinit spolu s vámi úvahu týkající se soudní činnosti v církvi.

2. Při dnešním setkání vyjdu z promluvy, kterou jsem měl loňského roku, a mám v úmyslu obrátit vaši pozornost na úlohu obhájce svazku v procesech neplatnosti manželství z důvodu psychické neschopnosti.

Obhájce svazku, jak učitelsky poznamenává Pius XII., je povolán spolupracovat na hledání objektivní pravdy v konkrétních případech neplatnosti manželství. Což neznamená, že je jeho povinností hodnotit argumenty pro nebo proti a vyslovit se k podstatě případu, že nesmí vytvářet „umělou obranu, bez toho, aby se staral o to, jestli jeho tvrzení mají nebo nemají spolehlivý podklad“.

Jeho specifickou úlohou při spolupráci při odhalování objektivní pravdy spočívá v závazku „proponendi et exponendi omnia quae rationabiliter adduci possint adversus nullitatem“.

Protože manželství, se týká veřejného dobra církve, „gaudet favore iuris“, je úloha obhájce svazku nenahraditelná a má maximální důležitost. Následně jeho nepřítomnost v procesu neplatnosti manželství činí jednání neplatným.

Jak jsem již vzpomněl, v poslední době se často zaznamenávají tendence, které se bohužel zaměřují k omezení jeho funkce vedoucí až k zaměnění s úlohami dalších účastníků procesu, nebo k zredukování na nevýznamnou formální činnost, a tím se stává prakticky v procesní dialektice nepřítomná intervence kvalifikované osoby, která opravdu vyšetřuje, navrhuje a vyjasňuje to, co může odůvodnitelně vést proti neplatnosti manželství, s vážným poškozením pro správné vedení spravedlnosti.

Cítím tedy povinnost vzpomenout, že obhájce svazku „tenetur“ má povinnost – ne vždy jen pouhé oprávnění – s opravdovostí vykonávat svůj specifický úkol.

3. Nutnost vykonávat tuto povinnost bere na sebe zvláštní význam v případech manželství, které jsou samy o sobě obtížné, které se týkají psychické neschopnosti partnerů. Zde mohou lehce vzniknout – jak jsem zdůraznil loni – nejasnosti nebo zmatky v dialogu mezi psychiatrem nebo psychologem a církevním soudcem, s následným použitím nesprávných znaleckých psychiatrických a psychologických posudků. Toto vyžaduje kvalifikovaný a obezřetný zásah obhájce svazku tak, že účinně přispěje k vyjasnění faktů a významů, a v konkrétních případech se také stává obráncem křesťanského pojetí lidské přirozenosti a manželství.

Nyní bych se chtěl zaměřit na dva prvky, kterým musí obhájce svazku v uvedených případech věnovat zvláštní pozornost – to je správné pojetí normalnosti partnera a kanonické závěry, které vyvozuje v přítomnosti psychopatologických projevů – aby nakonec ukázal příslušné úkoly toho, který má obhájit svazek.

4. Jsou známy potíže, které v oblasti psychologických a psychiatrických věd odborníci sami potkávají při definování, uspokojujícím způsobem pro všechny, pojetí normalnosti. V každém případě, jakákoliv definice předložená psychologickými nebo

psychiatrickými vědami, musí vždy být prověřována ve světle křesťanského pojetí antropologie, které je podřízeno kanonické vědě.

V psychologických a psychiatrických směrech, které dnes převažují, se snahy najít jednu přijatelnou definici normálnosti odvolávají pouze na pozemský a přirozený rozměr člověka, který je u těchto humanitních věd jako takových pochopitelný, a neberou do úvahy celkové pojetí člověka, ve svém rozměru věčnosti a jeho povolání k nadpřirozeným hodnotám povahy náboženské a morální. V takovémto omezeném pojetí lidské osoby a jejího povolání se může snadno skončit u definování normálnosti, v souvislosti s manželstvím, jako schopností přijmout a nabídnout možnost, plné realizace v manželském vztahu.

Zajisté i toto pojetí normálnosti, které je založené na přirozených hodnotách má svůj význam pro schopnost zaměřovat se na hodnoty nadpřirozené ve smyslu, kde při vážnějších formách psychopatie je ohrožena i schopnost subjektu zaměřit se na všeobecné hodnoty.

5. Křesťanská antropologie, které je obohacena i o přínos objevů učiněných v poslední době v oblasti psychologie a psychiatrie, zvažuje lidskou osobu ve všech jejích rozměrech: pozemském a věčném, přirozeném a nadpřirozeném. Na základě tohoto celkového pojetí, se člověk ve své historii jeví vnitřně zraněný hříchem a zároveň vykoupěný Kristovou obětí.

Člověk tedy v sobě nese zárodek věčného života a povolání přijmout za vlastní nadpřirozené hodnoty; zůstává však vnitřně zranitelný a dramaticky vystavený nebezpečí neuspět ve vlastním povolání, z důvodu odporu a těžkostí, které potkává během svého života jak na úrovni vědomé, kde je volána do případu morální odpovědnost, tak na úrovni nevědomé, a to jak v normálním psychickém životě, tak v tom, který poznamenán lehkými nebo moderovanými psychopatologiemi, které nemají podstatný vliv na svobodu člověka zaměřit k nadpřirozeným ideálům odpovědně vybranými.

Takto je rozdělen – jak říká svatý Pavel – mezi Ducha a tělo, protože „tělo touží proti Duchu a Duch zase proti tělu“, a zároveň je povolán zvítězit nad tělem a „žít podle Ducha“. Dokonce je povolán ukřižovat tělo se svými vášněmi a žádostmi“, a tento boj, který je nevyhnutelný a utrpení, které s sebou nese – tedy také uvedené omezení své skutečné svobody – mu dává vykupitelský význam. V tomto boji „Duch přichází na pomoc naší slabosti“.

Tedy zatímco pro psychologa nebo psychiatra se každá forma psychopatie může zdát opakem normálnosti, pro kanonistu, který se inspiruje uvedenou celkovou vizí člověka pojetí normálnosti, což je normální lidský stav v tomto světě, zahrnuje také moderované formy psychologických potíží, s následným povoláním žít podle Ducha i mezi soužením a za cenu zapření a obětí. Pokud je nepřítomné takové všeobecné pojetí lidské bytosti, na teoretické úrovni se normálnost lehce stává mýtem a na úrovni praktické se končí popřením možnosti u většiny osob dojít ke shodě.

6. Druhá věc, u které bych se chtěl zastavit, je spojená s první a týká se závěrů učiněných v kanonickém sídle, kdy psychiatrické znalecké posudky odhalí v manželském páru přítomnost nějaké psychopatie.

Máme-li na mysli, že pouze vážnější formy psychopatie poškozují základní svobodu člověka a že psychologické koncepce se ne vždy shodují s kanonickými, je velmi důležité, že na jedné straně, individualizace těchto těžších forem a jejich odlišení od forem lehčích je učiněno prostřednictvím vědecky jisté metody a že, na druhé straně, kategorie náležející psychiatrické nebo psychologické vědě nejsou automaticky převáděny do oblasti kanonického práva, bez použití příslušného přízpůsobení, které zohledňuje kompetenci každé vědy.

7. U těchto záležitostí nesmí být opomenuto, že uvnitř samotných psychiatrických a psychologických věd existují nesnáze a rozdílnosti týkající se definice „psychopatologie“. Jistě existují popisy a klasifikace, které zahrnují většinu shodných názorů tak, že umožňují vědeckou komunikaci. Ale právě ve vztahu k těmto klasifikacím a popisům základních psychických nesnází se může zrodit vážné nebezpečí v dialogu mezi znalcem a kanonistou.

Není vzácné, že psychologické a psychiatrické analýzy partnerů, než aby zvážily „povahu a stupeň psychického procesu, týkajícího se manželské shody a schopnosti člověka vzít na sebe základní povinnosti manželství“, se omezují na popis chování partnerů v různém věkovém období jejich života, využívají abnormální projevy, které jsou pak hodnoceny jako diagnostická nálepka. Je třeba jasně říci, že takovýto úkon, sám o sobě cenný, je přesto nedostačující, aby poskytl vyjasňující odpověď, kterou církevní soudce od znalce očekává. Musí ovšem vyžadovat, aby znalec vyvinul úsilí, tím, že jeho analýzu předloží hodnocení případu a podléhajícím dynamickým procesům, aniž by se zastavil jen u vyplývajících symptomů. Pouze celkové analýzy objektu, jeho psychických schopností a jeho svobody mířit k hodnotám a v nich se seberealizovat, je použitelná proto, aby byla přeložena, ze strany soudce, do kanonických kategorií.

8. Musí se také vzít do úvahy všechny hypotézy, které vysvětlují rozpad manželství, ve kterých se žádá o neplatnost, a nejen pouze ta, která vyplývá z psychopatologie. Jestliže se učiní pouze analýza popisující různé chování, aniž by se hledalo dynamické vysvětlení a bez toho, aby se učinilo globální zhodnocení elementů, ze kterých se skládá osobnost subjektu, je osobní analýza výsledkem již předem daného jediného závěru: není opravdu těžké objevit v partnerech dětské a konfliktní projevy, které se v podobném uspořádání stávají nevyhnutelně „důkazem“ jejich abnormality, zatímco se pravděpodobně jedná o osoby v podstatě normální, ale s obtížemi, které mohly být překonány, kdyby nebyl odmítnut zápas a oběť.

Omyl je o to jednodušší, jestliže se uváží, že se znalecké posudky často inspirují předpoklady, podle kterých minulost jednoho člověka nejen napomáhá vysvětlit přítomnost, ale nevyhnutelně ho definuje tak, že se odejme každá možnost svobodné volby. Také v tomto případě je závěr předem stanovený, s vážnými následky, jestliže se uváží, jak je snadné najít v dětství a dospívání každého traumatizující a potlačující prvky.

9. Další možný a ne řídký zdroj nejasností v hodnocení psychopatologických projevů je tvořen ne přehnaným zatížením patologie, ale, naopak, nepřislušným nadhodnocením pojetí způsobilosti k manželství. Jak jsem v loňském roce poznamenal, nejasnost může vzniknout z faktu, že znalec prokáže neschopnost partnera ne ve vztahu k minimální schopnosti, dostačující pro platnou shodu, ale spíše na ideálu plné zralosti v řádu šťastného manželského života.

10. Obhájce svazku, v případech, které se týkají psychické neschopnosti, je tedy povolán, aby se neustále odvolával na příslušné antropologické pojetí normálnosti, a aby s ním konfrontoval výsledky znaleckých posudků. Musí postihnout a vyznačit soudci eventuální omyly, takového návrhu, při přecházení z kategorií psychologických a psychiatrických do kategorií kanonických.

Příspěje tak k vyloučení, aby napětí a nesnáze, které jsou nevyhnutelně spjaty s volbou a realizací manželských ideálů byly zaměněny s příznaky vážné patologie; aby rozměr nevědomí běžného psychologického života byl interpretován jako podmínka, která odnímá základní lidskou svobodu člověka; aby každá forma neuspokojení a nepřizpůsobení v době vlastní lidské formace byla chápána jako faktor, který nutně rozbíjí i schopnost volby a realizace podstaty manželské shody.

11. Obhájce svazku musí, kromě toho bdít, aby nebyly ku učinění diagnózy přijaty jako dostačující znalecké posudky vědecky nejisté, nebo omezené na pouhé hledání abnormálních příznaků, bez patřičné existenciální analýza partnera v jeho celkovém rozměru.

Tak na příklad, jestliže se ve znaleckém posudku nevyskytuje žádný náznak o odpovědnosti partnerů ani jejich možných omylů při hodnocení, nebo se neuvažují prostředky, které mají k dispozici pro nápravu slabostí nebo omylů, je třeba se obávat, že ve znaleckém posudku převládá omezující změření, které předem určuje závěry.

Což platí i pro případ, ve kterém nevědomí nebo minulost jsou prezentovány jako faktory, které nejen ovlivňují vědomý život člověka, ale určují jej, a tak zadusí možnost svobodné volby.

12. Obhájce svazku při plnění svého úkolu musí přizpůsobovat svou činnost různým fázím procesu. Je především jeho záležitostí, aby se v zájmu objektivní pravdy postaral, aby otázky pro znalce byly jasné a náležité, aby byla respektována jeho kompetence a aby se od něj neočekávaly odpovědi týkající se kanonických záležitostí. Ve fázi jednání musí pak umět správně zhodnotit znalecké posudky, které jsou nepříznivé pro svazek a vhodně uvědomit soudce o nebezpečí jejich nesprávné interpretace i za použití práva námitky, které mu zákon dovoluje. Když rozezná, v případě kladného rozsudku prvního stupně, nedostatky v důkazech, na kterých je založen nebo v jejich hodnocení, neopomene poddat a ospravedlnit odvolání.

Přestože obhájce svazku nesmí překročit svoji specifickou kanonickou kompetenci, nesoutěžit se znalcem nebo se jej snažit nahradit v psychologických a psychiatrických vědách.

Přesto v moci kán. 1435, který od něj vyžaduje „rozumnost a horlivost pro spravedlnost“, musí umět rozpoznat, jak v předpokladech tak v závěrech znaleckých posudků prvky, které je třeba konfrontovat s křesťanským pojetím lidské přirozenosti a manželství, ať bdí nad zachováváním správné metodologie v mezivědním dialogu s patřičným dodržováním odpovědných úloh.

13. Zvláštní spolupráce obhájce svazku s dynamikou procesu z něj činí nenahraditelného pracovníka, který pomáhá vyvarovat se nejasností při vyslovování rozsudku, zvláště tam, kde dominantní kultura kontrastuje se záchranou manželského závazku, který na sebe vzali partneři v momentu svatby.

Pokud se jeho účast v procesu vyčerpá pouze v předkládání obřadních připomínek, byl by poskytnut motiv k vyvození nepřijatelné neznalosti a/nebo vážné nedbalosti, která by zatížila jeho svědomí, učinila by jej odpovědným, ve srovnání se soudně prováděnou spravedlností, poněvadž tento jeho postoj by oslabil účinné hledání pravdy, které má být vždy „mateřským základem a zákonem spravedlnosti“.

14. Zatímco jsem vděčný za moudrou a věrnou činnosti obhájců svazku této Římské rotě a mnohých dalších církevních soudů, chtěl bych povzbudit oživení a posílení této kvalifikované úlohy, přeji, aby mu bylo vždy odpovědně, jasně a s patřičným úsilím nasloucháno, protože se nacházíme před rostoucí mentalitou, která má malou úctu k posvátnosti přijatých závazků.

Udílím vám všem pracovníkům spravedlnosti v církvi mé požehnání.

Přeložila Mirka Davidová